

Op academische wijze je vak leren behartigen

Opleidingswerkplaats Radboudumc 2.0

In nummer 2017/85 van dit tijdschrift beschreven de auteurs de eerste jaren van de opleidingswerkplaats bij het KPV-Expertisecentrum Geestelijke Verzorging en Pastoraat in het Nijmeegse Radboudumc. Inmiddels hebben zij meer ervaring opgedaan met deze opleidingswerkplaats en de oorspronkelijke opzet verder doorontwikkeld. Daarvan doen zij in dit artikel verslag.

**Anneke de Vries, Wim Smeets en
Richart Huijzer**

IN 2014 BRACHT de commissie specialisatie uit het Werkveld Ziekenhuizen van de VGVZ een rapport uit over een aanvullend opleidingspakket dat pas afgestudeerden zouden moeten volgen om goed in een ziekenhuis aan de slag te kunnen gaan. De commissieleden hadden namelijk vastgesteld dat op een aantal terreinen de competentie van pas afgestudeerden – om het even welke opleiding ze hadden gevolgd – slechts basaal toereikend was om goed zelf-

standig te kunnen functioneren in de dynamische, veeleisende omgeving van een ziekenhuis. Het ging om de terreinen gespreksvoering, onderwijs geven, rituelen en organisatiedeskundigheid. Het rapport formuleerde een aantal aanbevelingen tot nascholing aan het begin van de loopbaan van een geestelijk verzorger. Daarmee wilde men niet de inzet van de opleidingen ontkennen, maar juist recht doen aan wat de opleidingen pretenderen te bieden: een initiële bekwaamheid, niet meer en niet minder.

De opleidingswerkplaats stimuleert de professionele ontwikkeling van geestelijk verzorgers

De Dienst Geestelijke Verzorging en Pastoraat van het Radboudumc is al een halve eeuw betrokken bij de nascholing van geestelijk verzorgers en pastores via het Centrum voor Klinische Pastorale Vorming (KPV) dat nu opgenomen is in het KPV-Expertisecentrum Geestelijke Verzorging en Pastoraat (ofwel het KPV-Expertisecentrum). Met de trainees hebben wij ervaren hoe leerzaam en zelfs noodzakelijk een dergelijk intensief programma – met als specifiek doel de herijking van de professionele biografie – kan zijn. Het ziekenhuis was op die manier vertrouwd met trainees die drie maanden lang ook een klinische leerstage op enkele afdelingen verrichtten. Daarnaast organiseerden we ook al jarenlang, op gezamenlijk initiatief van de Raad voor KPV en de VGVZ, een studieweek *Geestelijke verzorging en organisatie* om geestelijk verzorgers te leren op beleidsmatig niveau te denken en te handelen, en zelf leiding te geven aan hun professionele inbreng.

Vanuit die voorgeschiedenis is te begrijpen waarom onze dienst de belangrijke stap zette om een opleidingswerkplaats in te rich-

ten. In 2015 zijn wij van start gegaan met het opleiden van steeds drie of vier trainees of geestelijk verzorgers in opleiding (i.o.). Trainees waren de eerstejaars, geestelijk verzorgers i.o. waren de tweedejaars. Na een jaar werden de trainees bij goed verloop geestelijk verzorgers i.o. Inmiddels noemen we ze – voor de helderheid – allen geestelijk verzorgers i.o. De deelnemers waren in principe afgestudeerd bij aanvang van hun opleidingstraject bij ons. Naarmate hun opleidingstraject vorderde, gingen zij naast patiëntenzorg meer deelnemen aan taken als onderwijs geven, bereikbaarheidsdienst doen, voorgaan in vieringen, enzovoort. Zij werkten hier 14,4 uur per week en besteedden gemiddeld nog een dag in de week aan opleiding en scholing. De tijd hiervoor was eigen tijd, de kosten van de scholingen werden gedragen door de DGVP. Deze scholingen konden gekozen worden uit het aanbod van ons eigen KPV-Expertisecentrum of daarbuiten. De meeste geestelijk verzorgers i.o. vonden na afloop van dit traject een baan als geestelijk verzorger.

Ontwikkelingen

Sinds de start heeft zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan op het gebied van scholing, onderzoek, op praktisch-organisatorisch vlak en wat betreft gezamenlijk leren. Hierna zetten wij deze aspecten uiteen.

Scholing

Om te beginnen constateerden wij al snel dat de meeste collega's i.o. nog geen uitgekristalliseerde opvatting hadden over hun levensbeschouwelijke positie, laat staan over de wijze waarop ze die zouden kunnen inzetten in het werk. Ook stuitten wij op duidelijke lacunes in kennis en vaardigheden. Deze lagen met name op het vlak van liturgisch en ritueel handelen en op het gebied van onderwijs geven. Dat is de reden dat wij ons opleidingsprogramma voor deze collega's i.o. hebben verrijkt met vier trajecten.

In de eerste plaats voeren de geestelijk verzorgers i.o. ongeveer vijf gesprekken met geestelijk verzorger en supervisor Marcel

Wielhouwer over wat zij aan levensbeschouwelijke bagage hebben meegekregen, wat zij daarvan hebben of willen behouden (en wat niet), wat zij nieuw verworven hebben en hoe dit alles een plek kan krijgen in hun optreden als geestelijk verzorger. Dit is geen cursus; de individuele gesprekken hebben eerder het karakter van persoonlijke begeleiding en kunnen uit meer of minder dan vijf gesprekken bestaan, al naar gelang iemands eigen situatie en wens. Ook de plaats van samenkomst is afhankelijk van de wens van degene die begeleid wordt. Gezien het persoonlijk karakter van deze gesprekken hechten wij eraan om ze toe te vertrouwen aan iemand buiten ons eigen team, om zo de geestelijk verzorgers i.o. alle vrijheid te bieden.

Met het oog op het vertrouwd raken met hun spirituele zelf nemen zij ook deel aan de cursus *Zicht op jezelf: spirituele autobiografie schrijven*. In zes bijeenkomsten bezinnen zij zich op enkele grondthema's, zoals ontwikkeld door Jannet Delver. Gaandeweg ontvouwt zich de kaart van ieders leven en gaat men lijnen en verbindingen, halteplaatsen en bestemmingen zien. Zo raakt iemands spirituele autobiografie steeds meer verhelderd. Inmiddels hebben wij besloten deelname aan deze laatste cursus facultatief te maken, vanuit de overtuiging dat openheid over persoonlijke spiritualiteit niet afgedwongen kan worden, zeker niet wanneer de begeleider een geestelijk verzorger van onze dienst is. Tot ons genoegen hebben wij gemerkt dat verschillende collega's i.o. zelf besluiten deze cursus te doen.

Daarnaast volgen de geestelijk verzorgers i.o. de cursus *Liturgie en ritueel handelen* van ritueeldeskundige Andries Govaart. In deze cursus van vier middagen, in de kapel van een belendende kerk, worden zij ingevoerd in de geschiedenis en achtergronden van liturgie en rituelen (aan bed), en oefenen zij ook daarin te acteren. Zo doen zij hiermee enige vertrouwdheid op, alvorens een bepaald ritueel te voltrekken bij een patiënt of voor te gaan in de liturgie.

De vierde cursus die wij hebben laten ontwerpen voor onze collega's i.o. is de training *Scholen als deeltaak van de geestelijk verzorger*. Dit heeft Caroliene van Waveren Hogervorst gedaan. Zij was werkzaam als lerarenopleider en is nu geestelijk verzorger. Veel pas afgestudeerden hebben helemaal geen ervaring met het geven van onderwijs. In dit ziekenhuis is het gebruikelijk dat geestelijk verzorgers onderwijs geven aan verpleegkundigen en artsen op de verpleegafdelingen, aan verpleegkundigen in de specialisatieopleidingen en aan artsen i.o. aan de Faculteit Geneeskunde. In deze training leren de externe deelnemers en onze

De zorg en de samenleving veranderen, wat ook voor de opleidingswerkplaats nieuwe uitdagingen met zich meebrengt

collega's i.o. enkele principes kennen waarmee de scholing of workshop die zij verzorgen een goede didactische basis krijgt en meer impact heeft dan wanneer zij 'uit de losse pols' zouden lesgeven. Daardoor neemt ook hun plezier en zelfvertrouwen in het lesgeven toe. Deze cursus (van zes bijeenkomsten) vormde een van de inspiratiebronnen voor de recente korte 'train de trainers'-scholing die nu vanuit de Commissie Onderwijs van de VGVZ is geïnitieerd. Marianne zegt over dit hele traject: 'De afgelopen (bijna) twee jaar als geestelijk verzorger was een verrijkend traject voor mij. Tevens weer bijgeleerd over mezelf als persoon en geestelijk verzorger tijdens alle begeleidingsvormen. Ook heb ik nieuwe kennis opgedaan door scholing en cursussen in het vakgebied van de geestelijke verzorging.'

Al deze cursussen die we ontwikkeld hebben voor onze collega's i.o. hebben wij na

gebleken succes inmiddels opengesteld voor alle belangstellende geestelijk verzorgers.

Onderzoek

De tweede vernieuwing is dat altijd een van de collega's i.o. de helft van de tijd besteedt aan onderzoek. Dit past heel goed in het beleid van het Radboudumc dat drie hoofdtaken onderscheidt: patiëntenzorg, onderwijs en onderzoek. De eerste twee taken worden door alle collega's i.o. opgepakt, de derde taak, onderzoek, slechts door een. Dit moet iemand zijn die de ambitie heeft hiermee ook na het opleidingstraject verder te gaan. De vorige collega i.o. en de huidige collega i.o. is het gelukt hun onderzoek uit te bouwen tot een promotieonderzoek. Het onderzoek kan betrekking hebben op geestelijke zorg (zoals bij de vorige collega i.o.) of op de geestelijk verzorger (zoals bij de huidige collega i.o.). De overige collega's i.o. hebben ook bescheiden aandacht voor onderzoek als taak van geestelijke verzorging.

Organisatie

Een praktische ontwikkeling is dat de betaling van de collega's i.o. is verbeterd. Het salaris is omhoog gegaan: schaal 10A, trede 0 (in het tweede jaar schaal 10A trede 1). Bovendien wordt tegenwoordig ook de derde dag, die bedoeld is voor scholing, betaald. Hier zijn wij erg blij mee, want het betekent een betere honorering van het goede werk dat zij doen. Dit betekent wel dat wij van zeven naar zes collega's i.o. hebben moeten teruggaan; het beschikbare budget is namelijk niet mee gegroeid.

Het traject is inmiddels helemaal geïntegreerd in het universitair medisch centrum, conform de bepalingen voor het onderwijs. Extern is het door het SKGV erkend; het certificaat van het opleidingstraject levert voldoende registratiepunten op voor vijf jaar.

Samen leren

De laatste ontwikkeling is dat wij sinds een paar jaar rond half december een zogeheten feedbackbijeenkomst beleggen. In deze bijeenkomst nodigen wij de collega's i.o. uitdrukkelijk uit feedback te geven op de organisatie van hun opleiding en alles wat daarmee samenhangt. De bedoeling hiervan is dat wij de organisatie voortdurend verder kunnen verbeteren. Dit oogst veel waardering bij de collega's i.o.: 'Wanneer er in de communicatie of in de begeleiding iets misgaat, wordt er goed geluisterd naar de klachten en/of wensen en snel actie ondernomen. In grote organisaties is dit proces vaak log en langzaam, op de DGVP niet', zo heeft Joanne ervaren. Van hetgeen te berde is gebracht in deze bijeenkomsten hebben wij al vele vruchten kunnen plukken, zoals het eerder inbrengen van hun ervaringen en ideeën ten aanzien van de rituelen op zondagmorgen.

Verder is feedback en samenwerking uiteraard een continu wederkerig proces. Voor de geestelijk verzorger i.o. betekent dit een unieke stimulans om het vak te leren en het eigen leiderschap te ontwikkelen (Smeets, 2019), niet alleen aan de hand van de werkbegeleider, maar ook door het samenwerken in het gehele team. 'Het vertrouwen dat al heel snel gegeven wordt door het vaste team, vind ik erg waardevol en ondersteunend. Naast dat ik een vaste werkbegeleider heb, zijn er ook veel mogelijkheden om bij andere teamleden mee te lopen of van gedachten te wisselen. Zo heb ik in korte tijd al veel meegekregen hoe je op verschillende manieren het werk als geestelijk verzorger kunt doen', schrijft Nicky.

Ervaringen

De opleidingswerkplaats stimuleert de professionele ontwikkeling van geestelijk verzorgers, zowel van onze dienst als van de beroepsgroep als zodanig, is onze ervaring.

Baan vinden

Gaandeweg vinden onze collega's i.o. steeds gemakkelijker een baan, sommigen zelfs

reeds voor afronding van het opleidings-traject. Dit heeft in de eerste plaats zeker te maken met het aantrekken van de arbeidsmarkt voor geestelijk verzorgers, maar wij hebben de indruk dat de gedegen praktijkopleiding die zij na hun afstuderen hebben gekregen daar ook een rol bij speelt. Doordat zij hier begeleide intervisie hebben gehad en ervaring hebben opgedaan in de patiëntenzorg, in het geven van onderwijs aan verpleegkundigen, artsen en artsen i.o., cursussen en trainingen hebben gevolgd, en een enkeling ook nog bedreven is geraakt in het doen van onderzoek, zijn zij allround-geestelijk verzorgers geworden. Zoals ook Henk heeft ervaren: 'Het is een verdieping en verrijking van mijn studie theologie en van mijn persoonlijke groei.' De meesten komen na het traject terecht in de ouderenzorg, sommigen in een ziekenhuis.

Kwaliteitsontwikkeling van geestelijke verzorging

Als team bieden wij niet alleen begeleiding en gelegenheden tot leren, wij profiteren ook van de kwaliteiten en de expertise van onze collega's i.o. Het leidt tot meer innovatie vanuit het KPV-Expertisecentrum. Wij geven daarvan vier voorbeelden. Een van de collega's i.o. heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het boekje *Zinnebeeldig* dat wij in 2020 voor kerst hebben uitgebracht voor patiënten en relaties. Dit boekje bevat van elke geestelijk verzorger en elke geestelijk verzorger i.o. verbonden aan onze dienst een inspirerende tekst, voorzien van een passende afbeelding. Een andere collega i.o. gaat meewerken aan een nieuwe cursus van ons expertisecentrum: *Het lichaam als toegang tot geleefde spiritualiteit*. Dit vanuit haar deskundigheid met dit thema, onder meer opgedaan door het werken aan haar afstudeerscriptie. Weer een ander, die zeer nauwkeurig kan werken, levert een bijdrage aan het uitwerken van onderzoeksgegevens van een geestelijk verzorger van onze dienst.

Eerder hebben verschillende collega's i.o. meegewerkt aan de meditatiebijeenkomsten die wij al jaren aanbieden aan mede-

werkers van het ziekenhuis. Gerrie zegt hierover: 'Ik vind het een voorrecht om mijn loopbaan als geestelijk verzorger te kunnen beginnen in een breed team waarin ieder zijn of haar eigen expertise heeft. Op deze manier kan ik veel facetten van het vak leren kennen en op verschillende terreinen ervaring opdoen om te zien wat wel en niet bij mij past.' En Nelleke: 'Daarnaast biedt het ook een kans om kennis te maken met verwante netwerken, zoals de geestelijke verzorging in de eerstelijnszorg en kennisnetwerken van betrokken opleidingsinstituten. Het samenwerken met mensen met veel ervaring, alsook met stagiaires van diverse opleidingen en met anderen die net als ik in opleiding zijn, is heel verrijkend.' Henk besluit: 'Het is verademend om te zien welke mogelijkheden er binnen dit traject zijn en hoeveel de dagen van elkaar verschillen. Ziekte, gezondheid, lijden, sterven, angst, pijn en schuldgevoel: een breed scala aan ervaringen komt aan bod en heeft mij sinds ik hier ben verder helpen vormen, zowel als mens persoonlijk maar ook als professioneel geestelijk verzorger.'

Zowel voor de collega's i.o. als voor onze dienst zijn er tal van vruchten te plukken

Daarnaast is het voor het beeld van onze dienst in het ziekenhuis ook goed dat, dankzij onze (jonge) collega's i.o., de dienst niet meer voornamelijk bevolkt wordt door 55-plussers. In onze patiëntenzorg nemen zij een niet meer weg te denken plaats in.

Onderzoek inzake geestelijke verzorging
De vorige collega i.o. die onderzoek deed ter voorbereiding op een promotietraject werkt nu betaald aan haar proefschrift. De geestelijk verzorger i.o. die nu bezig is met onderzoek steunt daar ook op af. Dit is niet alleen fijn voor henzelf en voor onze dienst, maar hiervan profiteert de beroepsgroep als

geheel natuurlijk ook. En het doet nog iets: 'Ik denk dat je kunt zeggen dat er op deze manier al een sfeer hangt van samen onderzoeken, kritisch nadenken en gericht groeien. We worden als geestelijk verzorgers i.o. betrokken in de onderzoeken die gedaan worden en [we] blijven ons zo ook op academisch niveau ontwikkelen', aldus Joanne.

Uitdagingen

De zorg en de samenleving om ons heen veranderen, wat ook voor onze opleidingswerkplaats nieuwe uitdagingen met zich meebrengt. We noemen er drie: de ontwikkeling van Geestelijke Verzorging Thuis, het streven naar innovatie in persoonsgerichte integrale zorg en de levensbeschouwelijke diversiteit.

Geestelijke Verzorging Thuis

Er was al langer aandacht voor de begeleiding van patiënten die enkel de polikliniek en dagbehandeling bezoeken (Smeets, 2001). Pas de laatste jaren neemt geestelijke verzorging in de thuissituatie echter een steeds hogere vlucht. Deze ontwikkeling mag niet voorbijgaan aan de opleiding van onze nieuwe geestelijk verzorgers. Zo nemen zij sinds kort deel aan de scholingsbijeenkomsten van het transmuraal netwerk ZINNET, waarin onze dienst participeert met partners uit de nulde, eerste en tweede lijn. Van daaruit leren zij zich ook te richten op de doorverwijzing van patiënten na ontslag uit het ziekenhuis, en mee borg te staan voor de continuïteit en kwaliteit van de geestelijke zorg.

Innovatie

Naast de genoemde netwerkvorming wil het Radboudumc vooroplopen in innovatie en persoonsgerichte zorg. Als expertisecentrum leggen wij de focus op innovatie in de spirituele dimensie van persoonsgerichte zorg. Dat kunnen we onmogelijk alleen. We oriënteren ons meer en meer op integrale zorg in nauwe samenwerking met overige professionals: de aanpalende ondersteunende (psychologie en maatschappelijk werk), medische, verpleegkundige en para-

medische disciplines. Dat zal een grote impact hebben op onze opleiding, die meer en meer zal moeten toerusten voor interdisciplinaire afstemming en samenwerking. Sinds kort bieden wij daarom ook stages aan voor studenten uit de genoemde disciplines die zich willen verdiepen in zingeving. We oriënteren ons tevens op interprofessionele zingeving/zorg als postinitiële opleidingsstructuur.

Interreligieuze en interculturele geestelijke verzorging

Ten slotte beschouwen wij interreligieuze en interculturele dialoog als innovatie van geestelijke verzorging (Smeets, 2020). Voor onze geestelijk verzorgers i.o. vormt deze interactie – met patiënten en hun naasten, zorgprofessionals en elkaar – een stimulans voor de eigen doorleefde spiritualiteit. Dit aspect van hun opleiding zullen we nog verder doordenken, mede in het kader van onze participatie aan een landelijk leernetwerk hieromtrent. Hoe in de toekomst het begeleiden van mensen met een andere levensbeschouwelijke positie zich verder zal ontwikkelen, is daarbij een van de spannende vragen.

Tot besluit

Het zal duidelijk zijn dat wij zeer tevreden zijn over de wijze waarop wij deze opleidingswerkplaats hebben kunnen ontwikkelen en de resultaten die daarmee

geboekt zijn. Zowel voor de collega's i.o. als voor onze dienst zijn er tal van vruchten te plukken. Dit betekent dat wij deze constructie voorlopig met veel plezier zullen voortzetten. Want, zoals Elze-Marie schrijft: 'Ik geloof dat deze opleidingsplaats een voedingsbodem biedt om in te wortelen, in de verwachting dat daar nog jarenlang iets moois uit kan groeien. Ik ervaar het dan ook als een voorrecht om op deze plek te mogen werken.'

Dr. A. de Vries is geestelijk verzorger en KPV-trainer bij het Radboudumc te Nijmegen. E-mail: anneke.devries@radboudumc.nl.

Dr. W. Smeets is hoofd van de DGVP, leersupervisor, KPV-trainer en geestelijk verzorger bij het Radboudumc te Nijmegen.

Dr. R. Huijzer is waarnemend hoofd van de DGVP en geestelijk verzorger bij het Radboudumc te Nijmegen.

Literatuur

Huijzer, R., Smeets, W. & Vries, A. de (2017). Een opleidingswerkplaats voor geestelijk verzorgers. *Opleidingsplaatsen in het Radboudumc. Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 20 (85), 34-38.

Smeets, W. (2001). 't Gaat toch om de patiënt? Praktijk, onderzoek en beleid inzake transmurale geestelijke verzorging. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 4 (20), 29-38.

Smeets, W. (2019). Leiderschap in de geestelijke verzorging. *Franciscaans Leven*, 102 (5), 183-192.

Smeets, W. (2020). Zinervaring in gesprek. *Religie en Samenleving*, 15 (3), 257-285.